

Zo bevat bijvoorbeeld het vierde hoofdstuk een schat aan gegevens, niet alleen over de omvang van de bevolking en het grondgebruik, maar ook over daarmee in verband staande onderwerpen als de rampen (pest, oorlogen, hongersnoden, overstromingen, muizenplagen etc), grondopbrengsten en de financiële positie van de bewoners.

Dat de stijging der graanprijzen tussen 1533 en 1571 het gevolg was van 'de invloed van het begin van de tachtigjarige oorlog, ook in Soest en omgeving' (110) zoals de auteurs vermelden, is een schoonheidsfoutje. De meest extreme graanprijsstijging vond immers in de jaren 1564-1566 plaats.

Maar deze detailkritiek wil niets afdoen aan de waarde van het boek. Het werk van de gebroeders Hilhorst vormt namelijk een belangrijke bijdrage aan de geschiedschrijving van Eemland en het Sticht, zowel vanwege de enorme hoeveelheid nooit eerder gepubliceerde bronnen die de auteurs hebben gebruikt, als vanwege de rijke schakering aan onderwerpen. Het boek bevat een flink aantal vertalingen en transcripties van de voornaamste bronnen. Goede indices en een voorbeeldig notenapparaat verhogen nog de waarde als naslagwerk.

Han C. Vrieling

R. Burggraave, e. a., ed., *Levensrituelen. Het huwelijk* (KADOC-studies XXIV; Leuven: Universitaire pers Leuven, 2000, 299 blz., ISBN 90 5867 056 2).

De serie *Levensrituelen*¹ wil 'rituelen behandelen die op belangrijke momenten in de biografie van een persoon door en in de gemeenschap gesteld wordt en [... en meer] specifiek die levensrituelen die een parallel vertonen met de christelijke sacramenten ... bij vier belangrijke fasen in het leven: geboorte, groei, huwelijk en levenseinde.' (7) In dit deel van de reeks worden 'het huwelijk in zijn historische en huidige verschijningsvorm binnen de rooms-katholieke Kerk' (8) behandeld door historici, sociologen en theologen. De bijdragen van die laatsten worden hier niet besproken daar ze buiten het belangstellingsveld van dit tijdschrift vallen en ondergetekende terzake niet bevoegd is.

M. Cloet en H. Storme geven een overzicht van 'de normen en waarden' die door de geestelijkheid 'via catechese, prediking en voor een breed publiek bedoelde didactisch-moraliserende publicaties werden gepropageerd' in de periode tussen het concilie van Trente en de Franse Tijd. Ze brengen een vlot leesbare synthese van wat zij en anderen hierover vroeger reeds publiceerden, zij het dat hier sterk de nadruk ligt op de klerikale leerstellingen en slechts terloops aan de lekenpraktijk aandacht wordt besteed.

Ook J. de Maeyer steunt op een analyse van pauselijke en bisschoppelijke publicaties en theologische traktaten voor zijn uiteenzetting over de periode 1800 tot 1950. 'Er bestaan nauwelijks kerkhistorische studies' over zijn onderwerp (31). Zijn bijdrage is daarom een nuttig en welkom overzicht van de wijze waarop gezin, seksualiteit en voortplanting in het Romeinse en Belgische kerkelijke discours van toen behandeld werden.

Het hoofdstuk geschreven door L. Gevers moet eveneens starten met de vaststelling dat er over 'De omslag in de katholieke huwelijksmoraal tussen 1950 en 1980' amper enkele historische studies voorhanden zijn (53), en ook zij steunt voor deze 'eerste poging tot synthese' op door de kerk gepubliceerde documenten, moraaltheologische studies, maar ook op periodieken en brochures.

Beide bijdragen over de periode 1800-1980 brengen tot nu toe onbewerkte informatie samen en zullen hopelijk de aanzet vormen tot verder historisch onderzoek, want ze maken onder meer duidelijk hoe weinig eigenlijk geweten is over de wijze waarop al deze klerikale standpunten in de alledag van de leek doorwerkten.

De bijdrage van R. Laermans, die in deel 2, 'Sociologisch-demografische benadering' werd ondergebracht maar naadloos aansluit bij Gevers' overzicht, brengt alvast verheldering voor wat de receptie door de Vlaamse katholieke werknemersorganisaties aangaat ('Van traditioneel huwelijk naar open gezin: de naoorlogse verandering in rolmodellen in het discours van de ACW-vormingsorganisaties, 1945-1980'). De soep werd, naar goede katholieke gewoonte, klaarblijkelijk niet zo heet gegeten als dat ze werd opgediend.

Het stuk van de socioloog K. Matthys, het laatste in deze bundel dat de historicus kan inspireren, ook al handelt het over 'de postmoderne private ruimte', toont aan hoe nuttig een interpreterende lezing van demografische data wel kan zijn. Het doet de vraag rijzen waarom er voor de periode 1800-1950 geen historische demograaf om een bijdrage werd verzocht.

K. Dobbelaere en L. Voyé tenslotte brengen recente informatie omtrent 'de dubbele hoofd-functie van het kerkelijk huwelijk', hoofdzakelijk op basis van de resultaten van een studie die met het onheilspellende letterwoord RAMP werd bedacht. Het is in de ogen van een niet-socioloog inderdaad rampzalig te moeten lezen dat één van de belangrijkste vaststellingen van het onderzoek als volgt luidt: 'dat de betekenis die men aan een kerkelijk huwelijk geeft varieert naargelang de kerkbetrokkenheid', dat 'hoe sterker men op de kerk is betrokken, hoe meer men een uitgesproken religieuze betekenis geeft aan het kerkelijk huwelijk', en dat 'hieruit zou kunnen blijken dat de verwijzing naar het religieuze aspect van de traditie sterk afneemt met een verminderde kerkverbondenheid.' (145) Wetenschappers mogen beroepshalve niet vertrekken van vanzelfsprekendheden, maar dit lijkt in mijn ondeskundige ogen toch sterk op het intrappen van open deuren.

Kortom, de 'historische' hoofdstukken uit deze bundel brengen voor wat de periode na 1800 betreft, originele en gedegen informatie samen. Ze blijven erg beschrijvend en geven zelden antwoord op de waarom-vragen die bij de lezer rijzen (waarom houdt het katholieke leergezag zo halsstarrig vast aan 'de natuurwet'? waarom lieten gehuwden zich door ongehuwden de les spellen? etc). Maar dit kan de auteurs moeilijk kwalijk genomen worden gezien het hier om eerste synthesepogingen gaat. Ook het sterk inzoomen op de (Vlaams-) Belgische situatie en het ontbreken van vergelijking met toestanden in andere landen zal wel daaraan gelegen zijn. Het blijft de verdienste van de redacteurs een thema te hebben aangesneden waarop nog vele variaties zullen kunnen worden gemaakt.

Jan Art

1 K. Dobbelaere, L. Leijssen, M. Cloet, ed., *Levensrituelen. Het vormsel* (Leuven: Universitaire pers Leuven, 1991); Idem, *Levensrituelen. Geboorte en doopsel* (Leuven: Universitaire pers Leuven, 1996).

A. Karskens, *Pleisters op de ogen, pleister op de mond. De geschiedenis van de Nederlandse oorlogsverslaggeving van Heiligerlee tot Kosovo* (Amsterdam: Meulenhoff, 2001, 376 blz., ISBN 90 290 6912 0).

Ze staan op dit moment weer volop in de belangstelling: oorlogsverslaggevers. De situatie na 11 september 2001 wijkt in meerdere opzichten af van het gebruikelijke oorlogspatroon. Er is geen nationaal te lokaliseren vijand, wel een internationaal netwerk van individueel opererende extremisten en zelfs over een duidelijke aanleiding — voor de terreuraanslag wel te verstaan — tasten de autoriteiten in het duister. Zou deze *war on terrorism* ook een ander soort oorlogs-journalistiek met zich meebrengen of gaan journalisten weer veel van dezelfde fouten maken die zij al eeuwen maken? Deze vraag zal journalist/oorlogsverslaggever Arnold Karskens,